

ETSIMESSÄ POHJOISEN NAISTEN KULTTUURIHISTORIA

Maarit Leskelä-Kärki

Mervi Autti 2010: *Etsimessä neitikulttuuri. 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä*. Musta Taide, Helsinki. s. 287.

Mervi Auttin väitöskirja avaa kiehtovan, komean ja yllättävänkin näkyvän 1900-luvun alun vuosikymmenien pohjoiseen, ennen muuta rovaniemeläiseen elämään naisten näkökulmasta. Lähtökohtana ovat paikkakunnalla omana aikanaan kuuluisuuttakin ”Auttin neiteinä” niittäneet sisaret Lyyli ja Hanna Autti sekä heidän jälkeensä jättämät valokuvat, joita tutkija on etsinyt ja löytänyt tuhannen kuvan verran. Mervi Auttin tutkimus on kiinnostava niin aineistonsa vuoksi kuin monivuotisena kulttuurihistoriallisen tutkimusprosessin tuloksena.

Tutkimus on monitieteinen, kulttuurihistorian, taidehistorian, valokuvatutkimuksen ja sukupuolihistorian välimaastoissa liikkuva, tieteen ja taiteen välillä vuoropuhelua käyvä väitöskirja. Se on osa Auttin taiteen tohtorin tutkintoa, jonka muita paloja ovat olleet 2000-luvun alussa koottu ensimmäinen näyttely Auttin neitien valokuvista (Arktikum 2002) sekä monivuotinen dokumenttihanke, jonka lopputuloksena syntyi laajalti sekä kotimaassa että kansainvälisesti esitetty dokumentti *Auttin neidit ikkunalla* (2006) sekä tämä keväällä 2010 valmistunut runsaasti kuvitettu tieteellinen teos.

Auttin projekti on ollut uutta luova, innovatiivinen ja paljon myös tavallista yleisöä kiinnostanut historiallinen matka valokuvauksen, naisten ja pohjoisuuden historiaan. Aineistosta ja Auttin oivalluksista voisi varmasti tuottaa vielä muitakin, väitöskirjaa suuremmalle yleisölle suunnattuja valokuvakirjoja. Tällainen ratkaisu olisi voinut myös tuottaa

itse väitöskirjasta keskitetymmän analyysin. Nyt teoksessa tunnutaan tasapainoiltavan populaarimman ja tieteellisemmän ilmaisutavan välimaastoissa. Teoksen alussa esitetty tavoite ”pohtia ja kysellä, millaista nuorten naisten elämä tuolloin oli” (20) tuottaa tutkimukseen paikoin kuvailevaa otetta, jota olisi voinut terästää seuraamalla tarkemmin tutkimusongelmaa naisten toimijuuden ja valokuvauksen välisestä suhteesta.

LÄHTÖKOHTIEN RUNSAUS

Kuten kirjan pääotsikostakin voi lukea, sen kysymyksenasettelu suuntautuu moniaalle: naimattomien naisten elämäntapaan, valokuvaamiseen naisten ammattina, Rovaniemen historiaan 1900-luvun alussa. Tutkimuksen pääkysymykset kiertyvät kahtaalle. Yhtäältä keskiössä on valokuvaaminen naisten ammatina ja siihen liittyen ”neitikulttuurin” analysoiminen. Toisaalta tutkimusta kannattelee metodologinen kysymys valokuvien käytöstä historian tutkimuksen lähteenä. Kaikilta osin nämä kysymysten eri osat eivät kulje käsi kädessä ja jäin toivomaan kysymysten terävöittämistä ja fokuusoitumista, sillä nyt tutkimus liikkuu hyvin lavealla alueella: valokuvaajasisarista liikutaan sukhistoriaan, kaikkiin Auttin perheen lapsiin, etenkin sen viiteen sisareen, naisten mahdollisuuksiin 1900-luvun alun Pohjois-Suomessa, rovaniemeläiseen elämänmenoon, modernien tuulien tuntumiseen pohjoisessa kaupungissa.

Kaikki ovat tärkeitä ja hyviä kulttuurihistoriallisen tutkimuksen aiheita, mutta juuri tämän tutkimuksen kannalta olisi voinut pitäytyä tarkemmin tutkimusongelmassa:

naisten valokuvaamisen problematiikassa ja valokuvaajanaisten elämän mahdollisuuksissa. Toinen mahdollisuus olisi ollut laajentaa tutkimusongelman muotoilu. Nyt lukija ajoittain hämmentyy kokonaisuuden äärellä, kun vastaan tulee niin sisällissodan aikainen ja siitä toipuva poliittisesti kahtia jakautunut Rovaniemi, naisten matkustuskulttuuri kuin erilaiset naisten ammatitkin, kuten sairaanhoitajan työ. Teemat ovat toki sellaisia, että ne nousevat esiin Rovaniemen valokuvaamon ottamista ja jäljelle jääneistä valokuvista. Nyt tulee paikoin vaikutelma, että tutkimus käsittelee kaikkea, mitä valokuvista on tutkijan eteen noussut ilman, että tulkinta nojaisi itse tutkimusongelmaan. Samaan aikaan lukija ei voi olla viehättymättä teokselle ominaisesta tajunnanvirtamaisuudesta ja siitä rikkaudesta, mitä valokuvien maailma on tutkijalleen tarjonnut.

Runsaudenpula vaivaa myös työn näkökulmallisia ja metodisia ratkaisuja. Tutkimus paikannetaan vahvasti mikrohistorian ja naishistorian perinteeseen, joihin pohjoinen ulottuvuus tuo oman erityisen näkökulmansa. Nämä yhdistettynä taidehistorian ja valokuva-tutkimuksen käsitteistöön olisivat jo luoneet riittävän vankan pohjan tutkimukselle. Lyhyesti viitattu yhteys psykohistoriaan tai diskurssianalyyttinen retorinen analyysi olisivat joutaneet poisikin – niiden traditio on raskas ja ilman vankempaa käsittelyä ne eivät tuo juuri tähän tutkimukseen mitään uutta. Auttin moniulotteinen ja persoonallinen ote valokuvaan tuottaa jo itsessään vahvan metodisen vireen. Siihen olisi voinut luottaa enemmänkin.

Autti luo tutkimuksellaan uusia näköaloja ja mahdollisuuksia historiallisten valokuvien tulkitsemiseen ja analysoimiseen. Hän korostaa valokuvien merkitystä historiantutkimuksen lähteenä ja tässä tutkimus onkin uraauurtava suomalaisen tutkimuksen kentällä. Hän tekee kiinnostavia huomioita siitä, miten valokuvia voidaan käyttää menneisyyden esittämisessä ja tulkinnassa tuodessaan muun muassa esiin valokuvan rajauksen ja suurennosten tarjoamat mahdollisuudet (ny-

kykatsoja voi nähdä kuvissa paljon enemmän kuin aikalainen juuri suurennosten avulla). Hieno esimerkki on ensimmäiseen valokuva-näyttelyyn 2002 tehty juliste Auttin neideistä, joka on tehty rajaamalla kuvassa ollut kolmas nainen, Auttin neitien ystävä Eevi Kutila pois. Kuva ja siinä esiintyvät naiset saavat aivan eri merkityksen. Autti mainitseekin, kuinka hän tässä kirjassaan haluaa nostaa Eevi Kutilan takaisin kuvaan (s. 187).

Kirjan ulkoasu on kaunis ja näyttävä. On hienoa, että kuvat kulkevat samassa tahdissa itse tekstin kanssa. Autti luo kiehtovia analyysyjä neitien ottamista valokuvista, joista muutamaiset ovat aivan vailla vertaansa kuten esimerkiksi Saunojat vuodelta 1925. Auttin neidit osasivat nauttia elämästään niin ammatissaan kuin vapaa-ajallaan – näkymä pohjoisen naisten iloiseen ajanviettoon rantasaunan oviaukossa, alastomuudesta ja yhdessäolosta nauttien on yllättävä ja kiteyttää tutkimuksen teemat oivallisesti.

SIDE MENNEISYYDEN NAISIIN

Autti kirjoittaa sujuvasti, eläytyvästi ja kun-nioittavasti historian henkilöistä, jotka ovat samalla hänen omia sukulaisiaan. Teoksesta ja koko Auttin tutkimusprojektista tuli tietoisesti myös osa hänen oman identiteettinsä analyysiä, sillä Lyyli ja Hanna Autti ovat hänen isänsä sisaria. Side näihin menneisyyden naisiin mahdollistui vasta myöhemmällä iällä, kun Autti tutustui isänsä sukulaisiin. Auttin ote tutkimukseensa ja tutkittaviinsa on intiimi ja henkilökohtainen, mikä toki johtuu jo omasta, hyvin esiintuodusta sitees-tä Auttin sisariin. Tämä tuo tutkimukseen haasteellisen eettisen tason, jakavathan nämä saman suvun naiset myös saman ammatin, valokuvauksen. Jaettu ammattilaisuus mahdolistaa kuvien katsomisen toisenlaisista kulmista ja päästää lähelle valokuvaajan materiaaliseen arkeen. Menneisyyden läsnäolo ja tutkijan suhde tutkittaviinsa on erityinen Auttin tutkimusta luonnehtiva piirre. Ku-

ten dokumenttielokuvassaan Autti käyttää myös tässä tutkimuksessaan kokeilevia elementtejä esimerkiksi lainatessaan omaa tutkimuspäiväkirjaansa ja puhuessaan Auttin neitien suulla.

Auttin tutkimus nousee uudelle tasolle sen ansiokkaassa, hyvin henkilökohtaisessa, mutta samalla reflektioivassa loppuluvussa. Siinä Autti nostaa esiin muun muassa valokuvan representatiivisen voiman. Kun kuvaa toistetaan usein eri yhteyksissä, siitä tulee historiaa. Tämän hän toteaa tapahtuneen kenties omankin kuva-aineistonsa suhteen. Valokuva Auttin neideistä ikkunalla on varsinkin paikalliskontekstissaan noussut lähes ikoniseksi merkityksellistääessään naisten vapautumista. Samalla sen alle voi jäädä monia historiallisia kysymyksiä ja se voi myös yksipuolistaa kuvaa menneestä. Kiinnostava onkin kysymys siitä, mikä on valokuvien katselemisen historia – mitä kaikkea kuville tapahtuu, kun ne on otettu. Myös tästä Auttin tutkimus kertoo ottaessaan materiaalinsa juuri yksityisistä albumeista, joissa Auttien kuvat ovat eläneet omaa elämäänsä, saaden eri albumeissa varmasti erilaisia merkityksiä suhteessa sukuhistoriaan, naisten historiaan tai Rovaniemen historiaan.

Samalla lailla kuin tutkimuksen tekijä myös sen lukija kokee turhautumista Auttin neitien kohtalon äärellä. He ovat jättäneet jälkeensä huomattavan kokoelman valokuvia, joiden kautta myös heidän elämän narratiiviin voi rakentaa. Kirjalliset lähteet ovat kuitenkin tuskastuttavan vähäisiä, kuten Mervi Autti itsekin toteaa. Kuinka lukija janoaakaan tietää, mitä neidit elämänvalinnoistaan ajattelivat, miten tietoisia ratkaisuja he tekivät, mitä he ajattelivat saunan ovenpieleessä kesällä 1925, mitä Petsamon retkellään 1930-luvulla.

Entä mitä mietti Lyyli, kun Hanna käänsi elämänsä suunnan ja muutti pois Rovaniemeltä, entä mitä Hanna, kun hän sisarensa kuoltua palasi valokuvaamoon, mutta joutui lopettamaan sen toiminnan vain muutaman vuoden kuluttua?

Valokuvat antavat vihjeitä ja avaavat mahdollisia tulkintoja, mutta lopultakin ne ovat vain sirpaleita. Siinä on myös Mervi Auttin tutkimuksen rohkeus ja kiehtovuus. Se koostuu fragmenteista, välähdyksistä, jotka toisinaan kertovat paljon, toisinaan avaavat vain uusia kysymyksiä. Näin tutkimus näyttää konkreettisesti, millainen valokuva on historioitsijan lähteenä, mitä se voi mahdollistaa, kertoa tai jättää kertomatta. Auttin tutkimus on elämys, matka maailmoihin, jotka ilman kuvallista aineistoa voisivat jäädä kokonaan historioitsijan tavoittamattomiin. Tutkimus rohkaisee katsomaan valokuvia uusin silmin ja tarttumaan niihin myös historiallisessa tutkimuksessa uusin tavoin.

Naistutkimuksen näkökulmasta Auttin teos asettuu osaksi naisten toimijuuden näkyväksi tekemisen traditiota erityisessä pohjoisen Suomen kontekstissa. Se asettaa kysymyksen keskuksesta ja marginaalista kyseenalaiseksi pohtiessaan, mitkä olivat itsenäisten naisten mahdollisuudet itsenäistymisen jälkeisessä Suomessa ja miten he näitä mahdollisuuksiaan käyttivät.

FT, dosentti Maarit Leskelä-Kärki toimii tutkijatohtorina kulttuurihistorian oppiaineessa Turun yliopistossa. Nykyisessä tutkimusprojektissaan hän tarkastelee elämäkertakirjoittamisen historiaa, teoriaa ja käytänteitä sukupuolihistorian näkökulmasta.
maarit.leskela@utu.fi